

Historisk överblick över utvecklingen av militära läroverk

Det Högre artilleriläroverket i Marieberg på Kungsholmen grundades 1818 och var avsett för att bedriva utbildning av artilleriofficerare. År 1830 utvidgades läroverket till en militärhögskola för hela krigsmakten. Under en viss tidsperiod (1842–1870) var även civilingenjörsutbildningen förlagd till Marieberg.

Artilleriläroverket bytte namn till Kungliga Högre artilleriläroverket - Krigshögskolan 1866 (KHS), i samband med detta delades utbildningen vid Marieberg i en Artilleri- och Ingenjööfficerslinje och en Generalstabsofficerslinje.

År 1878 bröt sig Generalstabslinjen vid Högre Artilleriläroverket – Krigshögskolan ut sig ur skolan vid Marieberg och fortsatte i egen regi som Krigshögskolan i samma hus som Generalstaben. När värnpliktsystemet infördes 1901 ökade utbildningsbehovet av officerare vid Krigshögskolan, och därmed uppstod ett ökat tryck på lokalerna. Till en början nyttjades lokaler i (Gamla) Riksdagshuset på Riddarholmen. Först under 1908 samlades hela skolan i f.d. Arméförvaltningens hus i Piperska palatset (Munkbrogatan 2, Gamla Stan). Redan 1913 flyttade Krigshögskolan in i den första delen av Uppfinnaren 2.

År 1951 sammanfogades den högre tekniska utbildningen från Artilleri- och Ingenjörshögskolan till Krigshögskolan. Linjerna vid Krigshögskolan, vid denna tid är Stabslinjen, Vapentekniska linjen, Ingenjörlinjen och Fortifikationslinjen.

År 1898 grundades Sjökrigshögskolan. När kustartilleriet etablerades år 1902 infördes allmänna kurser inom sjöofficer- och kustartilleriofficerlinjen, medan de högra stab- och teknikkurserna var gemensamma. 1939 bildades Flygkrigshögskolan, med Sjökrigshögskolan som förebild.

Utbildningen av civilingenjörer

Under 1800-talets mitt uppstod i samband med industrialiseringen ett behov av ingenjörer med en högre teknisk utbildning. De Högre Artilleriläroverket var vid denna tid, landets enda utbildningsinstitution som förmedlade en högre teknisk utbildning. Riksdagen beslutade 1842 att öppna ett läroverk för civila elever på Marieberg. I och med detta är Marieberg inte endast en artilleri- och ingenjööfficershögskola och krigshögskola. Utan även landets första tekniska högskola. År 1867 förbättras de Teknologiska institutet utbildningskvalité, och riksdagen beslutade år 1870, att civilingenjörsutbildningen vid Marieberg skulle övergå till Teknologiska institutet. År 1877 byter Teknologiska institutet namn till Tekniska högskolan som senare byter namn till Kungliga Tekniska Högskolan (KTH).

Inrättandet av en Generalstab

År 1873 inrättades en Generalstab i Schering Rosenhanes palats på Riddarholmen. Staben var verksam mellan 1873–1937, dess syfte var bland annat att bidra till den krigsvetenskapliga bildningen inom armén, utbilda officerare, studera militärväsendet utomlands, skriva landets krigshistoria och vårda krigshistoriska arkiv. Under Generalstaben fanns fyra avdelningar: kommunikationsavdelningen, militärstatistiska avdelningen, krigshistoriska avdelningen med krigsarkivet och topografiska avdelningen. När Generalstaben lades ned bildades Försvarsstaben och Arméstaben som övertog merparten av Generalstabens sysslor.

Lärdomar från andra världskriget

Efter andra världskriget omorganiserades Försvarsstaben 1961, till att bli en operativ stab. Erfarenheterna från kriget förde bland annat med sig behovet om att kunna samordna striden inom olika operationer för armé-, marin- och flygstrid. De tre försvarsgrenarna inom krigshögskolorna slogs samman samma år till en gemensam skola, Kungliga Militärhögskolan.

Ordergivning till övningsledningens ordonnansavdelning utanför generalstabens byggnad, oktober 1916. *Digitaltmuseum - Armémuseum AMA.0011698.*

Krigsarkivet

Krigsarkivet inrättades 1805 under namnet Konungens krigsarkiv efter fransk förlaga. Från början arkiverades endast kartor och krigshandlingar. Vägen till att bli ett centralarkiv över hela försvaret har varit lång och lokalbehovet har ständigt ökat. Arkivmaterial har inhysts på flertalet platser runt Stockholm och även ute i landet, samtidigt som Krigsarkivet har fått förändrade och tillkommande ansvarsområden över tid. Det ständigt växande arkivmaterialet, utökade sysslor och ökad forskarservice bidrog till ett växande behov av en enskild byggnad för Krigsarkivets verksamhet. Frågan om en särskild byggnad blev allt mer aktualiserad i början av 1900-talet, men någon byggnad uppfördes inte. Under 1920-talet ökade antalet forskarbesök markant, och platsbristen blev alltmer påtaglig i de dåvarande lokalerna vid Generalstabens hus på Riddarholmen. Det är först 1926 som Krigsarkivet får mer ändamålsenliga lokaler i kvarteret Uppfinnaren. Flytten av Krigsarkivet genomfördes den 6:e juni 1926 och öppnade för allmänheten 1 januari 1927. De nya lokalerna hade en karaktär att vara provisoriska och ansågs inte vara till fullo arkivanpassade.

Efter det tyska angreppet mot Danmark och Norge april 1940, tvingades Krigsarkivet att evakuera från sina lokaler i Generalitetshuset på grund av att lokalerna behövdes till militära stabs- och utbildningsbehov. I samband med detta fick drygt hälften av arkivmaterialet provisoriskt flyttas till andra lokaler, bland annat till Nationalmuseum.

Den 1:a juli 1942 blev krigsarkivet ett centralarkiv över hela försvaret, och 1943 blev de en självständig myndighet. I samband med detta återupptogs diskussionen om en nybyggnad för Krigsarkivet. Beslut i frågan dröjde till 1945. 1947 stod den nya byggnaden färdig på Banérgatan 64 vid Gärdet. Tiden under 1950-talet innebar även neddragningar av krigsårens kraftiga tillväxt i Stockholms garnison, enheter lades antingen ner eller flyttades ut från Stockholm och dess lokaler avvecklades. Neddragningen av den militära verksamheten, gynnade Krigsarkivets depåfråga och övertagande av lokaler för sitt ändamål ända fram till 1980-talet.

I samma veva som Riksarkivet fick nya lokaler i Arninge norr om Stockholm 1995 flyttade delar av krigsarkivet in till nya lokaler i Frihamnen. Samma år övergick krigsarkivet som en ny avdelning inom Riksarkivet. En flytt av arkivet började planeras redan 2012 och nya lokaler i Täby invigdes i september 2021.

Bokbinderi och konservering i Krigsarkivet

Inom Krigsarkivets verksamhet har behovet funnits av en egen konserveringsverkstad. Arkivalier och handlingar som var i behov att bindas eller konserveras skickades vidare till privata bokbinderier, Nationalmuseum-, eller Riksarkivet konserveringsavdelningar. När Krigsarkivet flyttade till kvarteret Uppfinnaren utvecklades en egen konserveringsverkstad 1928.

Forskarsalen vid krigsarkivet, Östermalmsgatan 87, 1930. *Krigsarkivet.*

Forskarsalen vid krigsarkivet, Östermalmsgatan 87, 1930. *Krigsarkivet.*

Konservator Oscar Rydberg i konserveringsverkstaden, Östermalmsgatan 87, 1930. *Riksarkivet - Krigsarkivet 200 år.*

Konserveringsverkstaden, Östermalmsgatan 87, 1930. *Riksarkivet - Krigsarkivet 200 år.*

Riksarkivets nuvarande lokaler i Täby. *Riksarkivet.*

Ett besök i "Grå huset" 1966

I Dagens Nyheter den 30 april 1966 gjorde ett reportage från det hemliga Generalitetshuset eller "Grå huset" som det ofta kallades. Tidningen rapporterade att här satt 250 man, allt från värnpliktiga, civila och militära i Försvarmaktens huvudkontor. Dessa fördelades på fyra sektioner, sektion I, II, III och IV samt tre operationsledningar och en byrå. Tillsammans bildade de försvarsstaben, den högsta militära ledningen inom det svenska försvaret.

Interiören

Byggnaden interiör beskrevs kort av tidningen. Det var fråga om inrökta lokaler, stentrappor som var slitna och korridorer som var dammiga och ovårdade. Tidigare inredningsdetaljer som prytt lokalerna såsom lansar, korsade sablar och äldre gevär var förflyttade ut till korridorerna och ett tidigare porträttgalleri hade tagits bort.

Lokalerna i byggnaden användes i stället till sammanträdesrum av olika slag, utrustade med dåtidens modernaste teknik. Allt för att arbetet i byggnaden skulle mynna ut i metodiska planeringsstrategier inspirerade från USA.

Gemensamma möten genomfördes i operationsrummet, det var här direktionen träffades regelbundet för att ha s. k. incidentgenomgång om gränsskränkningar m.m. *Dagens Nyheter* 1966-04-30.

NULÄGESBESKRIVNING

Byggnadsbeskrivning

Exteriör

Samtliga byggnader inom kvarteret Uppfinnaren 2 har av arkitekten fått ett formspråk som inspirerats av stormaktstidens barock. Hela kvarteret har utformats som en helhet, där symmetri är ett återkommande inslag, både vad gäller byggnadens volym, skala, proportioner och utformning.

Byggnaden står på en sockel av granit. Den gråslammade tegelfasaden har inslag av sandstenselement som både smyckar ut fasaden och förstärker fasadens detaljer. Taket har formen av ett säteritak belagt med rött enkupigt tegel med inslag av profilerad, ärgad kopparplåt. Vid byggnadskropparnas möte vid innergårdens hörns kröns taket med tornhuvar i koppar. Taklandskapet på byggnaden har försetts med flertalet stora och mindre takkupor som är placerade i både de nedre och övre takfallen.

Fasaden har en generell symmetrisk utformning, med vertikala och horisontella artikulerande detaljer såsom kolonner och pilastrar i den korintiska stilen, gesimser och takfot. Väggfältens vertikala och horisontella utsmyckning förstärker fasadens djup. Festonger av olika utförande och annan ornamentik förstärker fasaduppbyggnaden och ger kopplingar till barockstilen. Fjärde våningens fönster, runt om byggnaden, har betonats genom fönsterbänkar i sandsten. Detaljrikedomen varierar mellan fasaderna.

Byggnadens fönster är placerade i vertikala och horisontella fönsteraxlar, fönstren är småspröjsade fönster i varierad fönsterstorlek. Flera av byggnadens fönsterglas har sitt ursprungliga munblåsta glasa bevarat.

Samtliga entréportar har en varierad utformning och utsmyckning, och förekommer i olika storlekar. Främst förekommer pardörren. Alla dörrblad och karm av ek med eller utan tät spegelutformning samt försedda med sparkplåt, vissa entréer har försetts med överljus.

Flygfoto över kvarteret Uppfinnaren 2, sett från söder. Den öppna innergården vetter ut mot Östermalmsgatan 87. I norr skymtas delar av Patent- och registreringsverket. *Stockholms stad, Tjänsteutlåtande diariennr: 2023-04100, 2023-05-02.*

Fasad mot Östermalmsgatan, västra och östra flygelbyggnaderna

Mot Östermalmsgatan vetter tre fasader, den västra flygeln, delar av huvudbyggnaden och den östra flygelbyggnaden.

Den västra och östra flygelbyggnaden har en utformning som är rikt dekorerade och byggnaderna har en detaljrikedom är varandras motsvarighet. Mittdelen markeras med pilastrar, frontespis och en koncentration av dekorativa ornament.

Mellan andra och tredje våningens fönster finns en stentavla med en krigarhjälm.

Femte våningens fönster har dekorerats med en slutsten ovanför fönstrets mitt. Slutstenen bildar på så sätt en del av takfoten.

Fasad mot Artillerigatan

Fasaden mot Artillerigatan har en utformning som påminner om flygelbyggnadernas fasad mot Östermalmsgatan. Här återfinns samma avvägning mellan det horisontella och vertikala i fasadens utformning. I byggnadens mitt har en frontespis placerats, som förstärks av dekorerade korintiska pilastrar. Två entré har placerats, i väggfält nedanför två av paren av pilatsrar. Entréerna markeras också av en förskjutning i fasadlivet. Även på denna fasad finns stentavla med krigarhjälm.

Västra flygelbyggnaden sett från Östermalmsgatan.

Östra flygelbyggnaden sett från Östermalmsgatan.

Fasad mot Artillerigatan.

Fasad mot "Löjtnantsgatan"

Fasaden mot norr och det rum som var tänkt som Löjtnantsgatan har en avskalad fasadutformning med färre dekorationer. Huvudbyggnadens baksida rytmiseras av tre utskjutande fasadpartier, där byggnadens mittrisalit kröns av en fronton. Mittrisaliten har en avvikande utformning, eftersom den inrymmer byggnadens pampiga huvudtrapphus. Dess särställning markeras med en högt placerad fönsterdörr med tillhörande balkong. På vardera sidan under takfoten finns två cirkelformade fönster, oxögon.

Entrédörren till trapphuset har en asymmetrisk placering och den är inte lika artikulerad som övriga entréer runt byggnaden. På den västra delen av fasaden, höger om entrédörren, finns förhöjda källarfönster innanför en mindre ursparning i marken. Detta arrangemang gjordes för att få till särskilt

ljusinsläpp i det koppartryckeri som låg här under byggnadens första tid. En avvikande utformning i taklandskapet är att den västra och östra delen av huvudbyggnaden har olika takkupor. Den östra delen har en bredare takkupa, medan den västra består av tre mindre takkupor.

Fasad mot Skeppargatan

Fasaden mot Skeppargatan har en avskalad fasadutformning med färre dekorationer. Här finns inga pilastrar som i fasaden mot Artillerigatan. Artikulering finns dock i form av plan fyras fönsterbänkar och festonger. I byggnadens mitt har en frontespis placerats. På vardera sida av byggnaden finns en entré och en garageport.

Fasaden mot "Löjtnantsgatan" har en imponerade längd.

Fasad mot "Löjtnantsgatan" med den större takkupan. Norrljuset användes ursprungligen till en fotoateljé.

Fasad mot Skeppargatan. Utformningen är här stramare och mindre påkostad än motsvarande fasad mot Artillerigatan..

Västra flygelbyggnadens fasad mot innergården

Flygelbyggnadernas fasader mot gården är i huvudsak varandras motsvarighet likt fasaderna mot Östermalmsgatan. Det förekommer några smärre skillnader och det gäller framför allt placeringen av ytterdörrar.

Den västra flygelbyggnaden har fasader i tre väderstreck. Fasaden närmast Östermalmsgatan, är den del av fasaden som är mer dekorerad. Byggnadens mitt markeras med en frontespis, med parställda korintiska pilastrar och lägre pilastrar med dekorativa ornament. I mitten av fasaden är entrén placerad. Den förstärks med ett halvmånefönster, med riksvapnet, en balkong och ett oxöga. Balkongen är av sandsten, som bärs upp av dekorerade konsoler. Räcket är en mindre balustrad med kraftiga pelare i hörnet.

Västra flygelbyggnaden, gaveln med entrén till f.d. Krigshögskolan.

Fasaden runt hörn är inte lika rikt dekorerad. Fasaden förstärks med två väggnischer med oregelbunden fönstersättning. Mellan byggnadskropparna, i hörnet, finns en fransk balkong.

Fasaden i den längre byggnadskroppen är också relativt enkel. I denna flygelbyggnad finns på vardera sida två entréer. En av entréerna har en mer artikulerad utformning än den andra, som har en mer anonym placering. Den mer synliga entrén i hörnet mot huvudbyggnaden, framträder på fasaden genom en fasadutskjutning. Entréns omfattning är av sandsten med ett skärmtak som bärs upp av dekorerade konsoler. Centrerat ovan

Västra flygelbyggnaden, fasad mot innergården. Möjligen har det funnits balkonger i anslutning till de större fönsterpartierna.

entrén markeras trapphusets fönster i en vertikal fönsteraxel. Det nedersta kröns av en rundbågig fronton. Den mer anonyma entrén artikuleras av en frontespis i en mer böljande jugendform.

Västra flygelbyggnaden, fasad mot innergården. Trapphus i hörn mot huvudlängan markeras med en fönsterrad och tornhuv.

Huvudbyggnadens fasad mot innergården

Huvudfasaden har en bred mittrisalit som prydd med klassiska detaljer som omfamnar och betonar var kvarterets huvudentré är belägen. Den övriga fasaden är enklare. Mittrisaliten kröns av en fronton eller attika, på krönet finns en skulptur i koppar, som föreställer två lejon som omgärdar riksvapnet. I väggfältet under skulpturen finns en förgylld inskription på latin "EXERCITUS SINE DUCE CORPUS EST SINE SPIRITU", vilket betyder "En armé utan ledare är en kropp utan själ".

Entréportens omfattning har ett överstycke med ett lejon, som omges av två motstående krigarhjälmars. På vardera sida av entrén finns två kolonner med korintiska kapitäl. Ovanför porten finns ett lunettfönster och Gustav V:s monogram som kröns av en guldkrona och en balkong. Balkongen med balusterräcke är av sandsten och bärs upp av ornerade konsoler.

Delar av huvudbyggnadens fasad mot innergården och Östermalmsgatan. Innergården mot Östermalmsgatan omgärdas av ett smidesstaket med en pargrind och två enkla grindar. Stolparna är gråslammade men har likt husfasaderna band av sandsten.

Huvudentrén är förlagd i mitten av huvudbyggnaden, mellan baserna för sandstenskolonnerna.

Delar av huvudbyggnadens fasad. Mittaxeln är kraftigt betonad, fasaden i övrigt påfallande enkel.

Östra flygelbyggnadens fasad mot innergården

Flygelbyggnaderna är delvis varandras motsvarighet likt fasaderna mot Östermalmsgatan. Det förekommer några smärre skillnader, och det gäller framför allt placeringen av ytterdörrar. I övrig har den östra fasaden likartad fasadutformning som den västra flygelbyggnaden.

Östra flygelbyggnaden, fasad mot innergården. Till skillnad från västra flygeln har denna yngre flygel endast en entré på gaveln.

Östra flygelbyggnaden, fasad mot innergården. Trapphusets läge avtecknar sig i fasad.